

ДР АЛЕКСАНДАР ПЕЛЕШ

Вест о изненадној смрти др Александра Пелеша, професора правних факултета у Сарајеву и Мостару, дубоко је ожалостила његове бројне колеге и пријатеље широм наше земље. Жалост је у толико већа што је покојни Пелеш спадао у ред оних, у нас још увек малобројних, који су, не губећи време на безначајним пословима, сигурно ишли трновитом стазом науке и за мање од петнаест година универзитетске каријере стигли до највишег наставничког звања, а да при том буду активни у сваком погледу. И док се присећамо његовог животописа, испуњеног до последњег дана наставним, научним и друштвено-политичким радом, питамо се да ли је у нашим условима могуће све то постићи за тако кратко време, пре навршене четрдесете године живота. Основни подаци о тој многострукој делатности, која ни приближно не може да буде обухваћена пригодном биографијом, осветљавају један изузетан животни пут, једно дело које је целовито иако је неочекивано грубо прекинуто. Чини нам се да је Саша Пелеш дао све што је могао дати, а добро знамо да је могао још много давати. Можда зато што је његова појава у науци била као светлост која изненада бљесне и исто тако утрне.

Рођен је у Тузли 7. октобра 1937, Александар Пелеш је дипломирао на Правном факултету у Сарајеву 29. јуна 1960, а одмах по одслужењу обавезног војног рока постао је асистент на томе Факултету за међународно јавно право (1961). На њему је, после одбрањене докторске дисертације под насловом: „Међународни уговори и треће државе“, изабран за доцента (1964), ванредног (1970) и редовног професора (1975). Свестан да је за наше прилике врло млад отпочео универзитетску каријеру, Пелеш се трудио да својим радом оправда поверење које му је указано, што му је доносило нове обавезе. Обављао је низ дужности на Правном факултету и Универзитету у Сарајеву, предавао у Центру за ванредно студирање у Зеници и одељењима Правног факултета у Бања Луци и Мостару. После оснивања Правног факултета у Мостару изабран је за његовог редовног професора и декана, на коме положају је остао до смрти.

Истовремено је био члан многих тела друштвено-политичких и стручних организација међу којима и Југословенског удружења за

међународно право. У том Удружењу је био и члан Извршног одбора, на последњој Скупштини, одржаној у Сплиту 6. марта 1976, изабран је за члана Уређивачког одбора „Југословенске ревије за међународно право“, на којој дужности је остао до краја живота. Пелеш је такође више година био вредан члан Међуресорске комисије Савезног секретаријата за иностране послове за права човека и Одбора за обележавање Деценије борбе против расизма и расне дискриминације (1973—1983). Југославију је достојно заступао у Комитету УН за уклањање расне дискриминације (1970—1971) и у групи владиних стручњака који су се у оквиру УНЕСКО-а бавили израдом Декларације о расама и расним предрасудама. Међу многим признањима која је добио за свој неуморан рад посебно место заузима Орден рада са златним венцем (1974). Радио је и радећи добија многе битке, али је последњу прерано изгубио. Зато је жалост тако велика.

Она је још већа када се прегледају његови објављени радови, који заслужују пажњу научне јавности не само по броју већ и по питањима која је обрађивао и закључака до којих је долазио. Већ сами наслови показују велико Пелешово интересовање с једне стране за најважнија питања теорије права, посебно међународног права, а с друге, за поједине шире области међународног права и међународних односа.

Као и многи млади научно радознали људи, Пелеш је у првим годинама свога научног рада обрађивао најопштија питања науке којој се посветио, па је разумљиво што у њима има највише тежње за оригиналношћу. То се нарочито огледа у радовима као што су: „Однос или норма (прилог дискусији о природи међународног права)“ (Преглед, 1963, стр. 355—370) и „Легислативни моменти у регулисању међународних односа“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1963, стр. 115—131) које је објавио још као млад асистент. Следе чланци такође општег значаја: „О конституисању науке о међународним односима“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1964, стр. 159—175), „Међународноправни субјект“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1965, стр. 81—99), „Међународно право и међународноправни поредак“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1966, стр. 81—96), „Наука о међународном праву — једна или двије засебне дисциплине?“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1968—1969, стр. 141—151), „Суверенитет држава и савремено међународно право“ (Правна мисао, 1969, бр. 5—6, стр. 31—39) и чланци посвећени појединим актуелним питањима: „Споразум о космосу“ (Преглед, 1967, бр. 6, стр. 623—629), „Вијетнам и америчка теорија међународног права“ (Преглед, 1968, бр. 9, стр. 279—292), и „Супер-силе и међународноправни поредак“ (Правна мисао, 1969, бр. 9—10, стр. 32—38).

Не мању пажњу заслужују радови посвећени појединим областима међународног права. То пре свега важи за уговорно право којим се, попут многих наших интернационалиста (посебно универзитетских наставника), бавио таком читавог свог научног рада. Поред докторске дисертације питањима уговорног права посветио је неколико радова, као што су: „Уговор у корист трећег у међународном праву“ (Зборник

Правног факултета у Загребу, 1966, бр. 3—4, стр. 351—360), „Дејство међународних уговора према трећим државама“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1970, стр. 93—112), „Правна ваљаност међународног уговора закљученог под принудом“, „Три примједбе на Нацрт правила међународног уговорног права“ (Међународни проблеми, 1967, бр. 4, стр. 101—109), „О поступку закључења међународних уговора СФРЈ, са посебним освртом на учешће република и покрајина“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву 1976, стр. 169—175), вероватно један од последњих ако не и последњи рад који је објавио.

Проучавање уговорног права није било подстакнуто само интересовањем за један од главних формалних извора међународног права. Оно је требало да Пелешу разреши тајну односа између свеопштег међународног правног поретка и посебних правних поредака. Тај проблем је посматран у односу између Уједињених нација, с једне, и других организација (пре свега регионалних) и држава, с друге стране. Отуда су Уједињене нације и њихов правни поредак у средишту Пелешевог интересовања, без обзира да ли га сматра за општеважећи или за један од постојећих. Када се томе дода посматрање односа између уговора и других формалних извора међународног права — обичаја и општих правних начела признати ход просвећених народа — лако је закључити да радови из ове групе представљају логичан наставак претходних. У Пелешовом случају је то занимљивије зато што је чланак „Правни положај држава нечланица ОУН“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1962, стр. 199—218) први његов рад који је објављен, за којим ће уследити чланак „Политички систем Организације уједињених нација и међународно право“ (Преглед, 1963, бр. 7—8, стр. 39—59). Овим питањима вратиће се у каснијим радовима: „Регионални споразуми и право на самоодбрану“ (Југословенска ревија за међународно право, 1969, бр. 2, стр. 206—214), „ОУН и државе нечланице“ (Развој и перспективе Уједињених народа, Загреб 1973, стр. 155—171), „Перспективе и правци ревизије Повеље Уједињених нација“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1975, стр. 381—389).

Колико год били значајни поменути радови, име Александра Пелеша остаје забележено у нашој науци можда највише због доприноса проучавању проблема расне дискриминације, чему је углавном посветио другу половину своје иначе кратке научне делатности. То његово интересовање било је наговештено чланком „Права човјека“ (Преглед, 1968, бр. 11—12, стр. 521—535) после кога је уследио низ радова: „Уједињене нације и расна дискриминација“ (Уједињене нације и савремени свет, Београд 1970, стр. 188—197), „Међународноправна забрана расне дискриминације“ (Анали Правног факултета у Београду, 1972, бр. 1—3, стр. 419—428), „Појам расе у међународној дефиницији расне дискриминације“ (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1972, стр. 132—148), „Претпоставке, настанак и развој међународноправне забране расне дискриминације“ (Правна мисао, 1974, бр. 3—4, стр. 21—30), „Мјере имплементације у Конвенцији о укидању свих облика расне дискриминације“ (Југословенска ревија за међународно право, 1971, бр. 3, стр. 343—370, и

под истим насловом чланак у истом часопису за 1974, бр. 1—3, стр. 44—54), „Право на петицију у Међународној конвенцији о уклањању свих облика расне дискриминације” (Југословенска ревија за међународно право, 1973, бр. 1—3, стр. 11—136), „Настанак и примјена члана 15. Конвенције о уклањању свих облика расне дискриминације” (Зборник Правног факултета у Загребу, 1972, бр. 1—2, стр. 223—232), „Комитет за уклањање расне дискриминације” (Анали Правног факултета у Београду, 1973, бр. 6, стр. 9—20), „Нови моменти у раду Комитета за уклањање расне дискриминације” (Међународни проблеми, 1972, бр. 4, стр. 131—150), „Принудне мјере за обезбеђивање ефикасности међународно-правних правила која обавезују на уклањање расне дискриминације (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1973, стр. 275—290), „Међународна конвенција о сузбијању и кажњавању злочина апартхеида” (Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1974, стр. 253—265). Систематизоване закључке изложио је у више предавања преко Радио Сарајева, која су објављена под заједничким насловом: Расна дискриминација и међународно право” (Радио Сарајево, Трећи програм, 1974, бр. 3). Међутим, изнад свега стоји књига под истим насловом у издању сарајевске „Свјетлости” (1977). У овом несумњиво најбољем делу, које, на жалост, није доживео да види објављено, Пелеш је систематски изложио резултате вишегодишњих истраживања, користећи не само бројну литературу и документацију међународних организација већ и искуство стечено у Комитету УН за уклањање расне дискриминације. Чињеница да је то једино дело о расној дискриминацији које је у нас објављено довољно говори о његовом значају. Његова вредност је, међутим, већа јер се у њему додирују многобројна питања од значаја за теорију међународног права и међународних организација, па ће бити чешће коришћено него што би се по наслову дало наслутити.

И док Пелешови радови чекају озбиљну стручну оцену његовим колегама и пријатељима остаје сећање на један изузетно драги лик.

М. Б. Милојевић